

Pro úspěch je v první fázi důležitý aktivní přístup představitelů města. Dále je žádoucí přenechat samotné nastavení participativního rozpočtování nezávislým odborníkům. Při přípravě projektů a diskuzí nad nimi je pak nezastupitelná role moderátora. Aby však celkový projekt získal v očích obyvatel potřebnou legitimitu, je nutné zajistit transparentní rozhodovací proces a účast obyvatel města na finálním rozhodnutí, které projekty budou nakonec podpořeny. Participativní rozpočtování je vhodným nástrojem pro budování lokální komunity a zvýšení sociálního kapitálu, avšak autoři upozorňují, že v případě extenzivního využití informačních technologií místo osobního kontaktu s občany tento pozitivní efekt ve výsledku mizí. Zastupitelé evropských měst se na participativní rozpočtování dívají vesměs negativně až nepřátelsky, zejména pak ve východní Evropě. Nechápou jej jako doplněk k lokální zastupitelské demokracii.

Poslední kapitola této části i celé knihy si klade otázky, jak moc jsou obyvatelé spokojeni s fungováním lokální demokracie a kvalitou poskytovaných služeb? Co od lokální samosprávy očekávají? A jak hodnotí jednotlivé aspekty demokracie? Na těchto otázkách by nebylo nic špatného. Problém však tkví ve výběru analyzovaných zemí, kterými jsou Norsko, Dánsko, Švýcarsko a Nizozemí. Nepřekvapí proto, že se výsledné hodnoty dotazníkového šetření mezi obyvateli vůbec neliší. Ve všech zemích je vysoká důvěra v lokální samosprávu. Ve všech zemích preferují lidé poskytování služeb veřejným sektorem nad soukromým. Jediným zajímavým zjištěním poněkud zbytečné kapitoly je pak to, že u obyvatel nepřevládá důraz na efektivitu lokální samosprávy na úkor kvality demokratických procedur.

Editorům se povedlo odstranit celou řadu typických nedostatků pro mezinárodní projekty, ve kterých je zapojeno velké množství autorů. Přesto jednotlivé kapitoly vykazují odlišnou kvalitu. U někte-

rých z nich byly vybrány případy účelové. V extrémním případě se nejednalo ani o komparativní analýzu, ale o deskriptivní zcela nesrovnatelných případů, kdy spoluautoři v závěru pouze uvedou deskriptivní shrnutí předchozích odstavců. Chybí systematický přístup, který by umožnil vyvození třeba i opatrných kauzálních závěrů. V tomto ohledu zůstal potenciál publikace nenaplněn. Vzhledem ke způsobu vzniku této publikace by ale takové závěrečné zhodnocení nebylo spravedlivé. Jako celek je kniha velmi zajímavým dílem a svou kvalitou nijak nevybočuje od jiných editovaných publikací série nebo dřívějších editovaných publikací série v nakladatelství Palgrave. Co říci závěrem? Kniha ukazuje, že neexistuje jednotný přístup k reformám a že neexistuje jednotný předpis na řešení důsledků všech krizí, kterým dnešní lokální samospráva čelí. Čtenář však může nalézt celou řadu inspirací nejen pro normativní debatu o tom, jak lépe reformovat lokální samosprávu, ale i pro budoucí empirický výzkum. Některé kapitoly přinesly zajímavé hypotézy a okrajově nastínily možné směry, kterými se otevírá prostor další analýzy.

Jakub Lysek

Hubert Heinelt, Annick Magnier, Marcello Cabria, Herwig Reynaert (eds.):
Political Leaders and Changing Local Democracy. The European Mayor
Cham, Palgrave Macmillan 2018, 487 s.

Zájem o politické vůdcovství na lokální úrovni roste jak v komunitě vědecké, tak i v politické diskusi. Jedním z důvodů je snaha překonat demokratický deficit. Jací lidé a jakými cestami se dostávají na dráhu starostů? Jak vnímají svou roli a jakou politickou agendu preferují? S jakými aktéry jednají, ať už přímo na radnici, na vyšších úrovních vládnutí či ve společnosti? Jak chápou demokracii a jak se staví k různým

změnám administrativy a územního uspořádání? Jakou roli při tom všem hrají politické strany? Tyto otázky si kladla mezinárodní síť badatelů při výzkumu mezi starosty evropských měst s více než 10 tisíci obyvateli, realizovaném v letech 2014–2016.

Otázka „Jaký je evropský starosta?“ nebyla položena poprvé. Současný tým (tzv. POLLEADER network) navázal na podobný výzkum z let 2002–2004 (viz H. Bäck, H. Heinelt, A. Magnier (eds.). *The European Mayor. Political Leaders in the Changing Context of Local Democracy*. Wiesbaden, VS Verlag für Socialwissenschaften 2006; recenzováno v *Sociologickém časopise / Czech Sociological Review*, 2009, 45 (2): 454–458). Ještě před starosty se dostalo na – česky řečeno – tajemníky městských úřadů (*chief executive officers*) a v mezičase proběhla další dvě šetření mezi zastupiteli měst a poté krajů. V druhém výzkumu starostů se síť zapojených badatelů podstatně rozšířila a také zhoustla. Jádrem tvoří stálá skupina LOGOPOL Evropského konsorcia pro politické vědy (ECPR), s jejímiž členy se lze setkat také na konferencích *European Urban Research Association*. Nové tváře přivedl COST projekt „Local Public Sector Reforms: An International Comparison“ (LocRef).

Sociology může překvapit potřeba editorů v úvodu knihy obhajovat survey jako relevantní výzkumný nástroj. Podle nich je tato klasická technika od dob *Civic Culture Survey* Almonda a Verby v sociálních vědách přijímána skepticky. Srovnávací studie místní samosprávy se častěji inspiroují různými druhy institucionálních přístupů zdůrazňujících závislost na cestě (*path dependency*). Tomu odpovídají i zvolené metody výzkumu. Samotní aktéři se pak jeví jako loutky, na jejichž názory není nutno brát ohled. Výzkumníci však chtěli znát, jak klíčové politické figury interpretují výzvy, kterým je urbánní prostředí vystaveno, a to, jak tyto výklady ovlivňují jejich jednání. Z domácího pohledu se tu neobvykle úzce spojuje interpretativní perspek-

tiva s technikou survey. Aby nedošlo k mýlce, jde o kvantitativní výzkum a tomu odpovídají také analýzy. Kvantitativně lze porovnat i oba výzkumy starostů a hlavních knižní výstupy.

Bäck, Heinelt a Magnier měli k dispozici data ze 17 evropských zemí, Heinelt et al. z 23 zemí. Dalších šest nebylo zařazeno do analýz kvůli nízkému počtu případů. Celkový počet dotazovaných starostů mírně klesl a zahrnul necelou třetinu starostů všech měst s více než 10 tisíci obyvateli v daných zemích. Proměnilo se také složení souboru. Výrazně poklesl počet starostů ze čtyř západoevropských zemí, naopak se zdvojnásobilo zastoupení Španělska a Portugalska. Většina nově zastoupených zemí připadá na střední a východní Evropu (Balkán a Pobaltí), obvykle z nich však pochází jen několik desítek dotázaných starostů. Mladší z publikací důkladněji popisuje průběh dotazování a soubor dat určených k analýze, které čtenář najde v úvodu. Nápomocné jsou seznamy tabulek a grafů a také rejstřík. To vše ve výzkumu Bäck, Heinelt a Magniera chybělo. Na druhou stranu starší práce uvádí úplnější informaci o návratnosti šetření v jednotlivých zemích. Heinelt et al. si vystačí s průměrnou 38% návratností při rozpětí od 4% v Rumunsku až po 83% na Islandu. V ostrovním případě odpovědělo pět ze šesti lídrů měst dané velikosti.

Autorský tým se rozrostl z 23 na 37 osob. Jedenáct z nich psalo do obou kolektivních monografií. Do publikace Bäck, Heinelt a Magniera (c. d.) přispěl pouze jediný autor ze zemí bývalého východního bloku a jen tři ženy. V Heineltovi et al. publikovala desítky autorů z postkomunistických zemí (čtyři z Polska) a plný tucet žen. Novější publikace je objemnější, zahrnuje téměř stejný počet o něco delších kapitol. Tematický rozvrh obou publikací je v mnohém podobný, a to přesto, že došlo jen k částečné replikaci otázek z první vlny šetření. Beze změn zůstala necelá třetina z nich.

Kdo by upřednostňoval rychlý vhled do obsahu recenzované monografie, měl by po úvodní kapitole pokračovat kapitolou závěrečnou, pod kterou se podepsali všichni čtyři editoři. Nedrží se pořadí kapitol, spíše kladou důraz na konkrétní zjištění a příliš je nerozvádějí. Z prostorových důvodů přiblížím jen vybrané kapitoly, a to ve srovnání s monografií z prvního výzkumu starostů Bäcka, Heinelta a Magniera (c. d.).

Autoři kapitoly „Local Government Systems: Grasping the Institutional Environment of Mayors“ (Hubert Heinelt, Nikos Hlepas, Sabine Kuhlmann, Pawel Swianiewicz) se z dvaceti stránek věnovaných typologiím v monografii Bäcka, Heinelta a Magniera (c. d.) dostali na více než dvojnásobek. Z novějších přidali index decentralizace Sellerse a Lidströma, míru lokální autonomie Ladnera a jeho kolegů a v neposlední řadě práce dvou nových autorů kapitoly. Přeměřili, převážili a po doplnění dalších ukazatelů nabídli novou, dvoudimenzionální typologii vertikálních mocenských vztahů s devíti typy zemí. Česká republika se v ní ocitla ve skupině charakteristické na jedné straně malým rozsahem obecních funkcí (daných poměrem výdajů obcí k HDP a autonomií v oblasti daní) a na druhé straně nadprůměrnou mírou autonomie (opírající se mj. o autonomii rozhodování a mírou úřední supervize). Sdílí ji s jihoevropskými zeměmi od Rumunska až po Portugalsko. Zatímco v této typologii přestávají hrát roli geografické rozdíly, u odlišných typů místní administrativy podle všeho přetrvávají. K hlavním závěrům kapitoly patří konstatování, že rozdělení na Východ a Západ už nepomáhá porozumět rozdílům v mocenských vztazích mezi různými úrovněmi vládnutí.

Dvě kapitoly věnované sociálnímu zázemí starostů a jejich politickým kariérám připravili až na jednu výjimku odlišní autoři. Už název kapitoly („From the Few Are Still Chosen the Few? Continuity and Change in the Social Background of European Mayors“) zřetelně navazuje na první

výzkum starostů. Kristof Steyvers a Lluís Medir potvrdili, že na radnicích evropských měst se stále setkáváme především s muži ve vyšším středním věku a s vysokoškolským vzděláním, přičemž nemálo z nich má za sebou průpravu v „talking and brokerage“ profesích. Širší záběr zemí na tom mnoho nezměnil, projevil se však ve variabilitě výsledků. Nejvyšší zastoupení mužů vykazovalo Srbsko a Slovinsko (> 95 % oproti 66 % ve Švédsku), největší podíly starostů mezi 40–60 lety pak Albánie a Chorvatsko (> 80 % oproti 43 % v Anglii). Bez vysokoškolského titulu nezůstal žádný z dotazovaných starostů v Litvě, Albánii a na Islandu (zato v Rakousku bezmála polovina) a nejnižší podíl starostů z řad advokátů, učitelů, žurnalistů atp. vykazovalo Slovinsko (jen 18 % oproti 68 % v Německu). Co se v mezidobě částečně změnilo, byly faktory vysvětlující variabilitu uvnitř souboru. Svůj význam si drží velikost obcí a příslušnost k levici, jako významná se nezdálo ukázala míra autonomie obcí. Nad rámec logistické regresní analýzy použité již v analýze dat z prvního šetření připravili autoři souhrnný index sociální exkluzivity a prezentovali pravděpodobnostní grafy ukazující vazby tohoto indexu s výše uvedenými proměnnými.

Kapitolu „The Mayors' Political Career: Between Local and National Ambition“ připravila nejmladší autorská trojice Jérémy Dodeigne, Joanna Krukowska a Aistė Lazauskienė. Vedle práce Ulrika Kjaera (in Bäck, Heinelt, Magnier, c. d.) se inspirovala také novější literaturou zabývající se profesionalizací politiků na subnárodní úrovni. Dodeigne, Krukowska a Lazauskienė důkladně rozebírají vliv různých proměnných na délku působení ve funkcích. Z opakované analýzy kariérních orientací vyplynulo, že se starostové více zemí vydávají na cestu umírněného národního kariérismu. Autoři ji označují za „univerzální“ kariérní model. Podstatnější je postupující profesionalizace lokálních lídrů. Ta společně se zaváděním přímé volby starostů znejišťuje roli, kterou

při obsazování klíčových postů hrají politické strany.

Z nové publikace o starostech evropských měst vypadla kapitola s genderovou tematikou, kterou v první monografii připravila Vicki Johansson. Přesto v závěru knihy Reynaert et al. na základě předchozích výzkumů připomínají roli kvót při dosahování vyšší míry zastoupení žen a to, že zastupitelky prosazují poněkud odlišné politické cíle. Prozkoumat, jakou důležitost připisují starostové různým úkolům spojeným s jejich rolí, se v kapitole „Institutional Environments and Mayors' Role Perceptions“ vydali Ivan Koprić, Eva Marín Hlynsdóttir, Jasmina Džinić a Enrico Borghetto. Starostové opět připisovali největší váhu zajištění kvalitních služeb, vytváření vize města, podpoře nových projektů, získávání podpory z externích zdrojů a reprezentaci města navenek. Výrazněji se odlišovaly postoje přímo a nepřímo volených starostů u položek týkajících se plnění volebního programu, personální politiky a vedení zaměstnanců. Vedle vlivu členství a podpory od politických stran se prosazuje také podpora od místních aktérů (odborů a podnikatelských sdružení, lokálních médií, církví a dalších místních sdružení).

Nikos Hlepas a Panagiotis Getimis představili v roce 2006 typologii, kterou v mezinárodním kontextu použil v českých podmínkách např. Josef Bernard et al. (*Samospráva venkovských obcí a místní rozvoj*. Praha: Sociologické nakladatelství /SLON/ 2011). V kapitole „Leadership Styles of European Mayors: How Much Have They Changed Over the Past 12 Years?“ společně s Thanosem Chantzarasem ukazují, že v druhé vlně se mezi starosty prosadil typ vizionáře, který kombinuje kooperativní výkon moci a strategicky orientované lídry. Právě jim v době rostoucí complexity, fiskálních tlaků a rostoucí soutěže mezi městy patří budoucnost. Angelika Vetter, Hubert Heinelt a Lawrence E. Rose došli ve studii „Mayors' Notions of Local Democracy“ podobně jako Haus a Sweeting (in Bäck, Heinelt, Mag-

nier, c. d.) k závěru, že dvě pojetí místní demokracie – participativní a zastupitelská – nepředstavují póly jedné dimenze a mohou získávat větší či menší podporu starostů nezávisle na sobě. U českých starostů došlo od prvního šetření k největšímu poklesu podpory zastupitelské demokracie.

Odlišuje-li něco starosty z postkomunistických zemí, pak je to důležitost, kterou přikládají zlepšování obecní infrastruktury, komunikací a dopravy. Je to jedna z devíti položek hodnocených starosty a analyzovaných v kapitole „Mayors' Agendas: Emerging Variations on the Theme of Entrepreneurialism“ trojicí Marcello Cabria, Annick Magnier a Patricia Pereira. I takovéto dílčí zjištění lze získat z kapitoly, která pracuje s koncepty z americké diskuse o urbánních režimech. Ta rozlišuje prorůstovou a udržovací strategii. Autoři k ní přidávají evropskou „třetí cestu“, která zdůrazňuje přerozdělovací strategii snažící se vyrovnávat různé podoby místních deprivací.

Ve srovnávání bychom mohli pokračovat i u dalších kapitol. Přemostění představuje text „Political Leadership in Issue Networks: How Mayors Rule Their World?“. Bas Denters, Kristof Steyvers, Pieter-Jan Klok a Daniel Čermák v něm odkazují na tři kapitoly z první monografie. Další kapitoly věnované vztahům starostů k vyšším úrovním vládnutí, k politickým stranám a místní administrativě autorsky připravili „staří kozáci“ s „nováčky“. I přes velmi podobný název nenajdeme v kapitole „Mayors and Administrative Reforms“ jediný odkaz na studii Egnera a Heinelta v první monografii. Sabine Kuhlmann, Markus Seyfried a Irena Bačlija Brajnik spíše vytěžují práci týmu spojeného programem COST. Ač s využitím kvantitativních analytických technik, nejbližší k interpretativnímu pojetí výzkumu zmiňovanému v úvodu má kapitola „Mayors and Spatial Planning in Their Cities“, kterou sepsali Annick Magnier, Panagiotis Getimis, Marcello Cabria a Luis Baptista. Výrazný je zde rukopis první autorky, urbánní socioložky

z Florentské univerzity. Text plný termínů v uvozovkách v závěru zmiňuje vynořující se obraz starostů, kteří se při řešení otázek prostoru cítí politicky izolovaní a zmiňují obtíže, na něž naráží ve vertikálních i horizontálních vztazích.

Vcelku lze říct, že má smysl číst novou knihu Heinelta et al. (2018) samostatně i v porovnání s knihou Bäcka, Heinelta a Magniera (2006). Tematicky je o něco sevrěnější, v analytickém aparátu sofistikovanější. Problémy daného typu práce s daty, např. nejistota zobecňování při variabilní návratnosti či nezřídka slabá explanační síla nabízených modelů, se v čase příliš nemění. Z domácího pohledu je limitující omezení na města s více než 10 tisíci obyvateli. Česká republika tak v typologiích vystupuje jako země s kolektivním vedením, i když ve většině obcí se rady nevolí.

Minimálně čtyři kapitoly zmiňují americký bestseller *If Mayors Ruled the World* Benjamina R. Barbera (Yale University Press 2013). Podle něj mohou starostové sehrát hlavní roli v řešení velkých společenských výzev dneška počínaje sociální inkluzí a bezpečností až po klimatickou změnu a trvalou udržitelnost. Překvapí nás, když se z výzkumu mezi starosty evropských měst dozvíme, že čeští starostové oproti ostatním jen velmi vlažně souhlasili s tvrzením, že „místní samospráva má hlavní odpovědnost za šíření povědomí o ochraně životního prostředí mezi veřejností“? A když má dojít na spolupráci při řešení klíčových úkolů? Čeští starostové se na rozdíl od ostatních častěji přikláněli k prosazení rozhodnutí na základě svých pravomocí, prestiže a politického vlivu než k přijetí role zprostředkovatele a vyjednavače, jež přivádí zúčastněné k dohodě přesvědčováním, vytvářením prostředí důvěry a poskytováním informací a pobídek.

A evropský starosta? Monografie z prvního výzkumu starostů opatrně připouštěla, že dochází k určité homogenizaci vládnutí na místní úrovni. Nejnapadnějším projevem bylo rozšiřování přímé volby sta-

rostů. Závěr druhé z knih vyznívá odlišně: „Evropský starosta neexistuje a možná nikdy existovat nebude. Proto bude také nutný další výzkum v (blízké) budoucnosti.“ (Reynaert et al. in Heinelt et al., s. 452). Za deset patnáct let uvidíme.

Dan Ryšavý

Daniel Topinka (ed.): Muslimové v Česku. Etablování muslimů a islámu na veřejnosti

Brno, Barrister & Principal 2016, 472 s.

Islám a muslimové se z marginalizovaného tématu rok od roku v Česku posouvají do středu pozornosti. Stále častěji fungují jako volební argument, jde o mediálně vděčné téma i prubířský kámen politických stran či neziskových organizací. Zatímco se trh plní hlubokými lidskými příběhy s výraznou linkou agresivního a násilného islámu, aktuální odborné publikace přibývají výrazně pomaleji. Můžeme tedy jediné uvítat, že kolektiv autorek a autorů pod vedením Daniela Topinky předložil v roce 2016 téměř pět set stran textu pojednávajícího o procesu etablování muslimů a islámu v Česku. Publikace nabízí celkem 21 dílčích studií, realizovaných v rámci tříletého projektu čtrnácti výzkumníci a výzkumníky s různým vzděláním a institucionálním zázemím. Především v této volbě spočívá hlavní přínos a zároveň limit celé knihy. Explicitně deklarovaná interdisciplinarita (s. 15) umožňuje nahlížet zvolené téma z různorodých úhlů a skrze rozličné výzkumné metody. Tato pestrost budí ovšem v některých případech spíše dojem roztříštěnosti. Jednotlivé studie mají nejen různou délku – některé čítají sedm stran, jiné více než třicet –, ale liší se také kvalitou zpracování, prostorem věnovaným teorii a po stylistické stránce. Zatímco některé kapitoly jsou tak převážně deskriptivní povahy a věcně poodhalují dosud neprobádaná témata, jiné trpí přebujelým jazykem